

Sport en onderwijs

➔ Hoofdstuk 6

Jo Lucassen

Tot en met 2012 vormde het Beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs jarenlang een belangrijke stimulans voor onderzoek naar sport en (bewegings)onderwijs. De opvolger van het platform, de onderwijsagenda 'Sport, Bewegen en Gezonde leefstijl' (SBGL), is budgettair veel bescheidener, is breder gericht en kan om die reden nauwelijks dezelfde rol vervullen. Toch heeft dit niet betekend dat onderzoek naar sport en bewegen in en rond het onderwijs is afgeremd. Er is veeleer sprake van verbreding en verdieping. Zo zijn in het kader van het NWO-onderzoeksprogramma 'Sport' meerdere projecten gehonoreerd waarin sport en onderwijs aandacht krijgen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) en Hogeschool van Amsterdam (HvA) startten in samenwerking met NISB onderzoek naar leerlinggericht bewegingsonderwijs in het vmbo (SALVO-project); de Radboud Universiteit en Vrije Universiteit doen onderzoek naar motorische leerprocessen bij kinderen met een beperking (Meedoen met sport) en de Vrije Universiteit voert met HvA, Hogeschool Windesheim en Mulier Instituut een onderzoek uit naar 'Smart Moves', een beweegprogramma gericht op het bevorderen van cognitieve prestaties bij adolescenten.

Steeds nadrukkelijker manifesteren Nederlandse hogescholen zich als ‘*universities for applied science*’, als volwaardige partners van universiteiten en als actieve onderzoeksinstituten zoals TNO, Mulier Instituut en Kennispraktijk.

Monitoring

Deze verbreding is ook zichtbaar in de aard van het gepubliceerde en lopende onderzoek. Een aantal publicaties heeft expliciet als doel de stand van zaken van sport en bewegen op scholen beter in kaart te brengen, mede ingegeven door het rapport *Data infrastructuur Sport* (SCP, 2012). Tot dit monitoringonderzoek behoort de *Nulmeting bewegingsonderwijs* die het Mulier Instituut in 2013 afrondde en die forse regionale verschillen in beeld bracht met betrekking tot de inzet van leerkrachten voor dit vak. Een soortgelijke nulmeting in het voortgezet onderwijs wordt nog in 2014 gepubliceerd. Het Expertisecentrum Zwemonderwijs rapporteerde de stand van zaken in 2012 en concludeerde dat twee derde van de kinderen zonder C-diploma de school verlaat (Wisse et al., 2013; zie ook hoofdstuk 10 over accommodaties). Verder verscheen in 2014 de vierde *Arbeidsmarktmonitor Sport* (Van der Horst et al., 2014). In die monitor wordt periodiek de carrièreontwikkeling van mbo- en hbo-studenten sport en bewegen nagegaan. Daarnaast wordt de arbeidsvraag gepeild in de zogenoemde sporteigen segmenten (bij verenigingen, fitness, zwembaden – de vraag groeit) en in aanpalende segmenten (onderwijs, zorg, recreatie – de vraag stagneert). Met ingang van 2014 wordt ook de carrière gevolgd van afgestudeerden van de Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via de pabo. Eerdere evaluaties gaven aan dat de afgestudeerden van de leergang – die bevoegd zijn aan alle groepen 3 tot en met 8 op basisscholen vakonderwijs te geven – dit veelal alleen doen aan hun eigen groep. De resultaten van de arbeidsmarktmonitor bevestigen dit.

Beleidsonderzoek

Een tweede type onderzoek dat werd uitgevoerd, betreft beleidsgericht onderzoek. Hiertoe kan de *Monitor Onderwijsagenda Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl* worden gerekend, waarvoor het Mulier Instituut een eerste peiling uitvoerde. Hieruit komt naar voren dat de uitvoering van het programma zich nog in een pril stadium bevindt (Reijgersberg et al., 2013). Ook het lopend onderzoek door de HvA naar een volgsysteem voor motorische ontwikkeling bij basisschoolkinderen kan hiertoe worden gerekend: de dataverzameling moet een rol gaan spelen bij de invoering van passend onderwijs die het schooljaar 2014-2015 moet starten. Iets dergelijks geldt ook voor het lopende onderzoek Sport op basisscholen in Friesland (Hanzehogeschool Groningen) en Brabantse Basisscholen in beweging (Fontys Sporthogeschool Eindhoven), beide gericht op het volgen van de effecten van intensiever bewegingsonderwijs.

Een andere categorie onderzoeken betreft de ontwikkeling of (effect)evaluatie van interventies gericht op scholen en bewegingsonderwijs. Dergelijk praktijkgericht onderzoek vindt op verschillende hogescholen plaats. Terwijl een flink deel van het lopende interventie-onderzoek op hogescholen zich richt op de mogelijkheden van interventies buiten de gymles (fysieke omgeving, schoolpleinen, pauzes, wijk-aanpak), zijn andere praktijkgerichte onderzoeken juist gericht op wat er in de gymles gebeurt en hoe de didactische aanpak kan worden verbeterd (digitale leermiddelen, games, diversiteit, beoordelingsmethoden, volgsystemen en professionaliteit van leerkrachten). Een voorbeeld hiervan is de publicatie *Van tikken naar taggen* over de digitalisering van bewegingsonderwijs en sport (Van Hilvoorde & Kleinpaste, 2014).

NISB houdt een database bij van interventies op sport- en beweeggebied (www.effectiefactief.nl). De stand van ontwikkeling van dergelijke interventies verschilt nogal. In de NISB-database bevinden zich per 1 juli 2014 85 interventies met de school als locatie, waarvan 38 met enige graad van erkenning (veelal 'goed beschreven', soms 'goed onderbouwd', een enkele interventie met 'goede aanwijzingen voor effectiviteit'). Over een van de weinige als bewezen effectief erkende interventies, het 'PLAYgrounds'-programma, verwacht Mirka Janssen (Hogeschool van Amsterdam) binnenkort een proefschrift af te ronden. Zij publiceerde hierover onder andere in het *British Journal of Sports Medicine* (Janssen et al., 2013). Overigens is dit een voorbeeld van de toenemende stroom van publicaties over onderzoek in vaktijdschriften en *journals*.

Verdiepend onderzoek

Interventieonderzoek vormt ook vaak een deel van de meer op theoretische analyse en verklaring gerichte onderzoeken die recent werden gepubliceerd. Menno Slingerland promoveerde april 2014 in Maastricht op onderzoek naar de directe en indirecte bijdrage van bewegingsonderwijs tot een actieve leefstijl. In de lessen zelf wordt bewogen (de directe bijdrage) en op dagen dat men gym heeft maakt dit zo'n dertig procent uit van de totale hoeveelheid MPVA (*moderate to vigorous physical activity*). Uit een interventieonderzoek blijkt dat dit aandeel nog behoorlijk kan toenemen, zonder concessies te doen aan de lesdoelen. Ook bij het promotie-onderzoek van Marieke Westendorp (2014) vond een interventieonderzoek plaats in de vorm van een balvaardigheidsprogramma voor kinderen met leerproblemen van scholen voor speciaal onderwijs. Dit programma blijkt een effectief middel om de balvaardigheden van deze kinderen te vergroten. Ook lijkt er een verder reikend effect op planning en probleemoplossend vermogen van de kinderen, maar hiernaar is meer onderzoek wenselijk. Twee andere in 2014 verschenen proefschriften analyseren het bewegingsonderwijs via een kwalitatieve benadering. Noortje van Amster-

dam (2014) laat in haar proefschrift voor de Universiteit Utrecht zien hoe gymleeraren er nogal traditionele beelden op na houden over man-vrouwverschillen en 'beweegvaardigheden' en van daaruit ook bezig zijn met het sportgedrag van hun leerlingen. Leerlingen blijken op hun beurt uitgesproken negatief over lichamelijke en competenties van dikkere kinderen. Langs deze weg spelen – veelal impliciete – opvattingen over wat een normaal lichaam is een belangrijke rol in de sociale omgang bij de gymles (zie ook hoofdstuk 3). Ook Niek Pot (2014) legt in zijn proefschrift dergelijke 'blinde vlekken' bloot in het sport- en onderwijsaanbod op scholen ten aanzien van schoolsport. Veel van de verwachtingen die in Nederland leven van het resultaat van schoolsport zijn gebaseerd op ervaringen in de Verenigde Staten, waar de sportcultuur behoorlijk afwijkt van die in Nederland. Pot concludeert dat kennismakingsactiviteiten vooral gericht zijn op het verkrijgen van kennis van spelregels en het opdoen van technische vaardigheden, en voorbijgaan aan de sociaalculturele context van de sportactiviteit: Hoe gaan deze Marokkaanse meisjes straks een plek krijgen bij de tennisclub? Een goede match tussen de sociaalculturele kant van een sportactiviteit en de achtergrond van kinderen acht de promovendus essentieel voor het ontwikkelen van een duidelijke en stabiele sportidentiteit.

Blik vooruit

De toenemende diepgang in het onderzoek naar sport en bewegen op school blijkt uit de reeks juist verschenen dissertaties en het flinke aantal promoties waaraan momenteel bij allerlei instituten wordt gewerkt (voor een overzicht, zie deel III van dit jaarboek).

Zoals hiervoor aangegeven hebben de gepubliceerde onderzoeken een verschillend karakter. Dat maakt het lastig ze op hun merites te beoordelen en te vergelijken. Daarnaast speelt mee dat er nog steeds veel discussie is over wat nu de gewenste opbrengst van het bewegingsonderwijs zou moeten zijn (fysieke activiteit, motorische vaardigheden, sporteducatie en -participatie). Zonder scherpste op dit punt wordt het beoordelen van bijvoorbeeld interventiestudies het vergelijken van appels en peren. Ook blijft het moeilijk vast te stellen waar de gaten of lacunes in de kennisontwikkeling zitten. De kennisontwikkeling op het gebied van sport en bewegen in en rond het onderwijs mist nog een duidelijke structuur en planning. In de loop van 2014 zal de KVLO een kennisagenda afronden die op dit punt hopelijk meer houvast gaat bieden. Het Mulier Instituut komt met publicaties over het bewegingsonderwijs in het voortgezet onderwijs (nulmeting) en over de voortgang van de onderwijsagenda SBGL. Bij Hogeschool Windesheim wordt aankomend jaar het onderzoek naar digitalisering in het bewegingsonderwijs afgerond.

Publicaties

- Albers, L., Coenen-van der Burg, I., Vlucht, I. van der & Bemelmans, W. (2013). *Een impuls voor extra gezondheidsbevordering in het primair onderwijs: wat levert het op?* Houten: Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen/Bohn Stafleu van Loghum.
- Hilvoorde, I. van & Kleinpaste, J. (red.) (2014). *Van tikken naar taggen. Digitalisering van bewegingsonderwijs en sport*. Deventer: ...daM uitgeverij.
- Horst, J. van der, Peters, F. & Frietman, J. (2014). *Arbeidsmarktmonitor Sport 2013*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt.
- Janssen, M. et al. (2013). Effectiveness of the PLAYground programme on PA levels during recess in 6-year-old to 12-year-old children. *British Journal of Sports Medicine*, doi: 10.1136/bjsports-2012-091517.
- Pot, N. (2014). *Sport socialisation and the role of the school*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Reijgersberg, N., Lucassen, J. & Pulles, I. (2014). *Monitor Onderwijsagenda Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Reijgersberg, N., Werff, H. van der & Lucassen, J. (2013). *Nulmeting bewegingsonderwijs. Onderzoek naar de organisatie van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Slingerland, M. (2014). *Physical education's contribution to levels of physical activity in children and adolescents. Dissertation*. Maastricht: Maastricht University.
- Sportraad Amsterdam (2013). *Meer en Beter Bewegingsonderwijs*. Amsterdam: Sportraad Amsterdam.
- Westendorp, M. (2014). *Movement and Cognition. The relationship between gross motor skills, executive functioning, and academic achievement in children with learning disorders*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Wisse, E., Breedveld, K. Werff, H. van der & Dool, R. van den (2013). *Zwemvaardigheid 2012. Eerste resultaten Vrijetijdsomnibus 2012 SCP/CBS*. Eindhoven: Expertisecentrum Zwemonderwijs.

Masterscripties

- Biesterbosch, S.A. (2013). *Moetivatie of goesting? Een onderzoek naar de motivatie van CIOS studenten*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
- Geurts, D.P.J.M. (2014). *Differentieel leren binnen het onderwijs. Onderzoek naar de meerwaarde van differentieel leren met omgevingsvariabelen voor de*

- onderwijspraktijk*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
- Hoogeweegen, T.D. (2013). *Leren in beweging. Onderzoek naar invloeden van fysieke activiteiten op de aandacht en concentratie bij kinderen*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Jong, B. de (2013). *"Twee voor allen!" Class Wide Peer Tutoring in bewegingsonderwijs*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Kaandorp, S. (2013). *"We hebben gym!"* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Cultuurgeschiedenis.
 - Klaaijsen, M. (2013). *Self-assessment toegepast binnen het vak lichamelijke opvoeding*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Koopmeiners, R. (2014). *iControl. Een zelfcontrole interventie op studiegedrag en studiesucces op de opleiding Sport, Management en Ondernemen van de Hogeschool van Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Sport- en Prestatiepsychologie.
 - Kuppens, J. (2013). *Wat is een sportopleiding waard? Individuele opbrengsten van en betekenisgeving aan de opleiding Leider Sportieve Recreatie*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Master Sportbeleid en Sportmanagement.
 - Overvliet, N. (2013). *Wat beweegt het basisonderwijs? Een kwalitatief onderzoek naar de aanstelling van vakleerkrachten bewegingsonderwijs in het basisonderwijs*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Master Sportbeleid en Sportmanagement.
 - Sant, L. van de (2013). *Adaptief beoordelen. "De juiste keuze?"* Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Schuring, M. (2013). *De (directe) invloed van bewegingsonderwijs op de cognitieve prestaties van brugklasleerlingen. Beïnvloedt bewegingsonderwijs de aandacht en daardoor ook (directe) wiskundeprestaties?* Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Smet, A.G.M. (2014). *Adaptief beoordelen bij Lichamelijke Opvoeding. Hoe motiverend voor leerlingen? Hoe toepasbaar voor docenten?* Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Strijland, R.E.F.A. (2013). *Geen punt! Of toch wel?* Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Weeldenburg, G. (2013). *Peer Assessment for Learning. Een motiverende evaluatiemethode in het (spel)onderwijs?* Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.
 - Zanders, M. (2013). *Hoe lesgeven bij Sport & Bewegen? Sociaal constructivisme op ROC De Leijgraaf?* Eindhoven: Fontys Sporthogeschool, Master of Sports.